

З огляду на те, що розроблені видатним педагогом основи впливовості педагогічного слова вчителя мають важливий засадничий характер, вони потребують впровадження у зміст навчальних курсів з педагогіки та основ педагогічної майстерності.

У перспективі педагогічна риторика має бути продовжена розробкою суто фахової риторики, тому що кожна педагогічна спеціальність має свої особливості ефективного користування педагогічним – навчальним і виховним – словом. Йдеться про розробку прикладної риторики для словесника, історика, математика, вчителя початкових класів.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Педагогічна майстерність: Підручник / І.А. Зязюн, Л.В. Крамущенко, І.Ф. Кривонос та ін. ; за ред. І.А. Зязюна. – К. : Вища школа, 2004. – 422 с.
2. Сухомлинський В.О. Духовний світ школяра / В.О. Сухомлинський // Вибрані твори : в 5-ти т. Т. 1. – К. : Радянська школа, 1976. – С. 209–400.
3. Сухомлинський В.О. Розмова з молодим директором школи / В.О. Сухомлинський // Вибрані твори : в 5-ти т. Т. 4. – К. : Радянська школа, 1977. – С. 391–626.
4. Сухомлинський В.О. Слово вчителя в моральному вихованні / В.О. Сухомлинський // Вибр. твори : в 5-ти т. Т. 5. – К. : Радянська школа, 1977. – С. 321–330.
5. Сухомлинський В.О. Слово про слово / В.О. Сухомлинський // Вибр. твори : в 5-ти т. Т. 5. – К. : Радянська школа, 1977. – С. 160–169.
6. Сухомлинський В.О. Сто порад учителям / В.О. Сухомлинський // Вибрані твори : в 5-ти т. Т. 2. – К. : Радянська школа, 1977. – С. 419–654.
7. Сухомлинський В.О. Як виховати справжню людину / В.О. Сухомлинський // Вибрані твори : в 5-ти т. Т. 2. – К. : Радянська школа, 1977. – С. 147–416.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Баранюк Ірина Григорівна – кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри педагогіки початкової освіти та соціальної педагогіки КДПУ ім. Володимира Винниченка.

Коло наукових інтересів: педагогічна спадщина В.О. Сухомлинського, проблеми формування професіоналізму вчителя.

РОЗВИТОК ЗАГАЛЬНОЇ ОСВІТИ ЯК ПЕРЕДУМОВИ ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ: АНГЛІЙСЬКИЙ ДОСВІД

Ірина ГОЛОВКО (Кіровоград)

Автор розкриває хід розвитку початкової освіти в Англії та показує її тісний зв'язок з історією англійського життя в цілому, як суспільного, так і політичного, зупиняється на специфічному процесі його історичного становлення та розвитку, прослідковує посилення ролі уряду у становленні національної системи освіти в останній третині XIX ст. та зв'язок початкової освіти з професійними навчальними закладами, зокрема технічними.

Автор раскрывает ход развития начального образования в Англии и показывает его тесную связь с историей английской жизни в целом, как общественной, так и политической, останавливается на специфическом процессе его исторического становления и развития, прослеживает усиление роли правительства в формировании национальной системы образования в последней трети XIX века и связь начального образования с профессиональными учебными заведениями, в частности с техническими.

Ключові слова: початкова освіта, технічна освіта, становлення національної системи освіти, закон Форстера 1870.

Складна ринкова ситуація, в якій опинилася Англія наприкінці XIX ст. у зв'язку з втратою нею світової першості в економічному розвитку, жорстка внутрішня та міжнародна конкуренція, неспроможність застарілої технічної бази ряду галузей відповідати вимогам того дня та нагальна потреба у робітниках нової формації, більш освічених та кваліфікованих, з певним об'ємом технічних знань та вмінь, змусили англійський уряд приділити більше уваги розвитку технічної освіти в країні. Ці фактори зумовили пошук нових підходів до більш зорієнтованої підготовки спеціалістів шляхом заснування вечірніх шкіл та курсів, де можна було б отримати практичні знання з певного роду ремісничої професії, а також технічних та природничо-наукових середніх шкіл, які надавали б більш ґрунтовні й системні практичні та теоретичні знання. Вочевидь назріла необхідність реформування середньої ланки освіти як базису професійної технічної освіти. Але реформування середньої та розвиток технічної освіти були неможливими без відповідного розвитку початкової освіти [6; с. 27]. Розрізненість навчальних закладів, відсутність їх уніфікації та невтручання у справу освіти з боку англійського уряду виявилися специфічною особливістю формування системи освітніх закладів в Англії протягом усього процесу їхнього заснування, становлення та розвитку. До середини XIX ст. приватні, церковні, благодійні, недільні, добровільні початкові школи дотримувалися своїх особистих статутів або ж керувалися кураторськими радами та не підлягали контролю чи впливу з боку центральної або місцевої влади. Для розуміння стану англійських початкових шкіл та їх зв'язку з технічною освітою молоді вбачається необхідним ознайомитися зі специфічним процесом їх історичного становлення та розвитку [7, с. 2–4]. Проблеми історії освіти у країнах Західної Європи, зокрема, Великої Британії, досліджували такі провідні вчені як Ю.Н. Афанасьєва, О.А. Бетяєва, Б.Л. Вульфсон, А.Н. Джуринський, Н.А. Константинов, Е.Н. Мединський, Н.М. Бідюк, Н.В. Фьодорова та ін. Історію розвитку технічної освіти в Англії кінця XIX – початку XX ст. висвітлювали у своїх працях такі відомі вчені

минулого як Вільям Е. Уіккенден, Г. Ігльстон, в Германії – Л. Іоллі, в Росії – П.Г. Міжуєв, П.А. Мясоєдов, Н.К. Маккавейській, С.П. Тамбовцев та ін. У той же час проблема розвитку загальної початкової освіти як передумови розвитку технічної освіти у провідних західних країнах, зокрема, Англії, на наш погляд, вітчизняними вченими вивчена недостатньо. Саме цьому питанню й присвячена наша розвідка.

Хід розвитку початкової освіти в Англії відображав її тісний зв'язок з історією англійського життя в цілому, як суспільного, так і політичного. Англія, як класична країна самоврядування, у порівнянні з іншими цивілізованими європейськими країнами, виділялася розмаїтістю навчальних закладів, оскільки вони не підлягали єдиній системі, яка б санкціонувалася державою. Англійський уряд, який споконвічно дотримувався двох фундаментальних принципів суспільного та приватного життя – самодіяльності та самоврядування, у справі освіти повністю покладався на приватну ініціативу та місцеві громади, надавав їм повну свободу дій у заснуванні початкових шкіл.

В Англії, як і в багатьох інших європейських країнах, питанню початкової освіти почали приділяти увагу та обговорювати її необхідність для нижчих верст населення, робити спроби влаштування таких шкіл лише в епоху Відродження та реформації. В XVI ст. значна кількість приватних осіб пожертвувала кошти на заснування шкіл для бідних при церквах, монастирях або просто в домівках. Ці школи елементарного початкового навчання стали ареною суперництва старих підвалин, традицій та нових віянь. Особливо помітною була конкуренція між католицькими та протестантськими початковими школами. Програми парафіяльних початкових шкіл обмежувалися читанням Катехізису або Біблії, іноді до них включали письмо та церковний спів. У школах панувало словесне мнемонічне навчання, виховання в школах відбувалося в рамках релігійних догматів [3, с. 132–144].

XVII ст. знаменувалося двома революціями в Англії і справи політичного характеру відсунули вирішення освітніх проблем на задній план. Але інтенсивний соціально-економічний розвиток країни породжував усе більшу необхідність у хоча б елементарній грамотності робочої сили. Біблійські спілки з розповсюдження християнських знань, що виникли наприкінці XVII ст., відкривали парафіяльні початкові школи, де поряд з релігійним вихованням, навчанням основам грамоти та вмінню рахувати, дітей знайомили з деякими видами ремесел та азами сільського господарства. До подібних шкіл в Англії належали благодійні школи (Charity schools), що були засновані «Спілкою для розповсюдження духовно-моральної освіти в душі християнської церкви», яка виникла у 1698 р. і через двадцять років з часу свого заснування налічувала близько тисячі шкіл по всій країні, та недільні

школи (Sunday schools), що належали до «Спілки недільних шкіл». Перша недільна школа була заснована Р. Райксом у 1780 р. Її появу можна вважати точкою відліку народної освіти за її загальне визнання, оскільки через тридцять років такі недільні школи було відкрито по всій країні і в них навчалось 600 дітей в Шотландії та 5 млн. в Англії та Валлісі. Однак ці елементарні навчальні заклади протягом усього XVIII ст. зберігали все той же статус шкіл для бідних: головна турбота їх засновників зосереджувалася на дешевизні їх утримання, а зовсім не на рівні та якості навчання [3, с. 246–248; 7, с. 5].

У другій половині XVIII ст. в Англії швидко збільшилася кількість початкових шкіл при гострому дефіциті вчителів. Така ситуація призвела до появи шкіл так званого взаємного навчання, які протягом останніх десятиліть XVIII ст. стали в Англії масовим типом початкової школи, а ідея та досвід таких шкіл мали широкий резонанс та визнання у багатьох країнах світу: Франції, Швейцарії, Данії, Росії, Північній Америці та ін., оскільки їх поширення відповідало необхідності сприяти масовому початковому навчанню та здешевлювало витрати на школу. Методика взаємного навчання у початковій школі була розроблена незалежно один від одного двома англійськими педагогами – Ендрю Беллом та Джозефом Ланкастером, у зв'язку з чим виникло поняття «Белл–Ланкастерська система навчання». Узагальнивши досвід організації «дешевої» школи для бідних, вони склали систему, при якій вчитель навчав та контролював одночасно велику кількість учнів, близько сотні та більше. У своїй роботі вчитель використовував допомогу старших учнів – моніторів. Монітори разом зі своїми помічниками з числа найбільш успішних у даній групі учнів виконували методичні вказівки вчителя, відповідали за порядок та успішність навчання. При жорсткій дисципліні та регламентації занять ця система сприяла на той час розвитку в учнях навичок сумісної навчальної роботи, їхньому взаємовпливу один на одного, духу змагання [8, с. 177–178]. Однак дуже швидко з'ясувалося, що знання, засвоєні при такій організації навчання, були вкрай несистемними, поверховими і зовсім недостатніми для подальшої освіти.

Школи Ланкастера відносилися до Британської спілки, яка користувалася підтримкою серед усіх верств населення, оскільки релігійно-моральна освіта у цих школах полягала у висвітленні християнського вчення взагалі, а не в дотриманні канонів певного віросповідання. Саме це, на думку педагогів, повинно було впливати на розум дитини. Тлумачення ж догматичних принципів покладалося на духовенство та батьків. Такий підхід відповідав запитам широкого загалу населення Англії, який дотримувався різних віросповідань. З плином часу та в залежності від пріоритетів і спрямувань з боку уряду чи

місцевих осередків Британська спілка змінювала рід своєї діяльності: займалася видавництвом дешевих книг та підручників, організовувала шкільні виставки, з 1874 р. почала пропагувати ідеї Фребеля, засновувала дитсадки, організовувала «фребелівські курси», відкривала навчальні заклади з підготовки вчителів для початкових шкіл, які у майбутньому заклали основу закладів з педагогічної освіти, що значно покращило навчання народних мас Англії. Таким чином, Британська спілка займала одне з провідних місць у системі початкової освіти країни.

Нейтральний підхід викладання релігійних основ у школах Британської спілки не відповідав вимогам та не співпадав з інтересами духовенства панівної англіканської церкви. Тому вони протиставили школам Ланкастера свої школи (voluntary schools), які об'єднали у «Національну спілку народної освіти у дусі англіканської церкви» на чолі з архієпископом Кентерберійським. Провідником ідей у школах Національної спілки виступив Ендрю Белл. Ця спілка відповідала баченню та користувалася підтримкою більш заможних прошарків та духовенства англіканської церкви. Її школи було відкрито як у великих містах, так і в зовсім маленьких селищах. Через два роки після заснування у школах цієї спілки навчалось 42 тис. учнів. Головною метою навчання у школах Національної спілки було виховання дітей у дусі догматів і традицій англіканської церкви. Таким чином, розпочалося протистояння двох могутніх та впливових спілок, які використовували один метод навчання, але були непримиренними у своїх релігійних уподобаннях [7, с. 5–11].

Не зважаючи на суттєві недоліки методу взаємного навчання, які розкрилися з часом, він виявився дієвим та довів свою корисність можливістю заснування дешевих шкіл для дітей з нижчих верст населення: суспільство було бідне, а держава ще не визнавала за собою зобов'язання сприяти народній освіті. Загалом, можна сказати, що в Англії у XVIII ст. потреба у корінному оновленні народної освіти вже почала усвідомлюватися суспільством. Однак парламентський закон, який би узагальнив найхарактерніші вимоги суспільства до реформи школи (передачу народної освіти під нагляд держави, загальнодоступність початкової школи, її зв'язок з професійними навчальними закладами, оновлення всього змісту шкільної освіти та методів навчання) у ході суспільних перетворень так і не був підготовлений та, відповідно, реалізований.

Як вже підкреслювалося, історія розвитку освіти в Англії – це, свого роду, історія її політичного формування. На початку XIX ст. Англія однією з перших країн Західної Європи продемонструвала приклад демократичного формування суспільства завдяки політичним заходам уряду: виборчі реформи в Англії 1832, 1868, 1884 рр. виявили готовність

уряду відгукуватися на потреби народних мас; фабричний закон зробив перші кроки у напрямку піклування уряду про охорону здоров'я та умови праці робітничого класу, про їхній розумовий та освітній розвиток. Ось як зауважив про такі суспільні зрушення у своїй праці Е. Левассер: «Однак, лише демократичний рух, результатом якого стала виборча реформа 1832 р., змусив уряд звернути увагу на початкову освіту» [5, с.5].

У 1802 р. Роберт Піль провів через парламент закон про обмеження робочого дня для малолітніх робітників на фабриках, який зобов'язував фабрикантів улаштовувати при фабриках школи для дітей протягом перших чотирьох років роботи, де їх мали навчати читанню, письму та арифметиці. Години, що відводилися на навчання, входили у загальну кількість годин, яким обмежувався робочий день для малолітніх. Цей фабричний закон, який у подальшому вдосконалювався та набув більшої актуальності у 1819, 1833 рр. та протягом усього ХІХ ст., був першою спробою втручання уряду в справу народної освіти на законодавчому рівні. Саме з тих пір ці спроби ставали більш помітними та рішучими.

Уряд усвідомлював необхідність своєї участі у сфері освіти, і тому, майже одночасно з першою виборчою реформою, у 1832 р. виділив допомогу двом існуючим у країні спілкам, Британській та Національній, у розмірі 20 тис. ф. ст. з одночасним забезпеченням можливості свого контролю над школами. Гроші призначалися для розширення шкільних приміщень та будівництва нових шкіл. На жаль, антагонізм, взаємна непримиримість та протиборство цих спілок стали на перешкоді прагненню парламенту привести їх до компромісу та випрацювати загальний тип початкової школи.

Наступним кроком поширення свого впливу стало призначення комітету з народної освіти при урядовій раді (Privy Council) на чолі з І. Кейєм, який був добре обізнаний зі зразковим для свого часу станом народної освіти у Пруссії, Голландії та Швейцарії. Комітет перевіряв школи, які отримували грошову субсидію від уряду, виявив недоліки методу взаємного навчання, натомість увів систему учнів-практикантів та надав можливість спілкам готувати вчителів за рахунок грошової допомоги на заснування інститутів з підготовки вчителів початкової освіти, що дозволило значно поліпшити якість навчання в народних школах Англії.

Зростання сум грошових субсидій, які у 1856 р. складали вже 850 тис. ф. ст., та надання їх не лише школам спілок, а й церковним, недільним та методистським школам сприяло значному посиленню контролю за навчальними закладами. З іншого боку, мав місце нерівномірний розподіл урядових субсидій між школами та місцевостями, що не сприяло розвитку народної освіти, особливо у

сільській місцевості [2, с. 158–162]. Парламентська комісія з перевірки цільового використання урядових коштів виявила недоліки і у шкільній справі: вчителі приділяли увагу лише кращим учням, не піклуючись про слабших або дітей інших віросповідань. Для запобігання такого підходу в 1862 р. було застосовано систему надання субсидій школам відповідно до рівня знань учнів (payment by results) та кількості учнів у школі. Зрізи знань проводилися з читання, письма та арифметики наприкінці навчального року. Цей закон у подальшому вдосконалювався, але такий підхід допоміг забезпечити більш-менш однакову увагу учням з боку шкільного персоналу.

Необхідність реформування початкової освіти у другій половині XIX ст. визначалася важливими факторами: потребами соціально-економічного та культурного розвитку суспільства, рівнем розвитку науки та техніки, необхідністю розвитку технічної освіти, суспільно-педагогічною діяльністю у сфері народної освіти. Водночас відсутність достатньої кількості навчальних закладів гальмувала розвиток початкової освіти та поліпшення її якості. Усунення цих недоліків та реалізація потреб часу знайшли своє відображення у досить прогресивному на той час урядовому законі про обов'язкову початкову освіту під час управління міністерства Гладстона. Керівником комітету з народної освіти було призначено відомого державного діяча В. Форстера, якому вперше в історії Англії було дано право голосу у раді міністрів поряд з іншими керівниками провідних галузей державного управління. Закон Форстера 1870 р. («Акт про забезпечення народної освіти в Англії та Валлісі») формально надавав рівне право отримання освіти дітям усіх верст населення, увів розподіл країни на округи, за якими наглядали шкільні комітети. Вони мали дбати про заснування нових шкіл, якщо таких бракувало для даної місцевості. Витрати на утримання шкіл покривалися місцевими податками, урядовою субсидією та платою за навчання. Шкільні комітети мали право звільняти дітей з бідних сімей від оплати за навчання цілком або частково. Цей закон фактично заклав основу обов'язкової народної освіти, що було офіційно затверджено законом 1880 р. У школах, які отримували урядову допомогу, не проводилося релігійне навчання у визначеному віросповіданні, вони мали виховувати лояльність та повагу щодо релігійних уподобань інших. У 1891 р. під час управління міністерства Солсбері був прийнятий закон, згідно якому держава, окрім звичайних субсидій, виплачувала народним школам, де не бралася оплата за навчання, десять шилінгів на кожного учня в рік, що фактично забезпечило безкоштовність загального початкового навчання [2, с. 164–168; 3, с. 246–248].

Справою народної освіти в Англії керував департамент народної освіти: він слідував за народними школами, які отримували урядові субсидії, через головних інспекторів народних училищ та їх помічників встановлював розмір урядової допомоги в залежності від кількості учнів у школі та їх успішності у складанні іспитів, збільшував його розмір за викладання додаткових предметів: фізичного виховання, малювання, креслення, ручної праці [7, с.15–16]. Таким чином уряд заохочував школи розширювати спектр викладання предметів у бік практичного застосування знань та вмінь учнів у майбутньому, наближення їх до реального життя, що заклало б базу зв'язку з професійними навчальними закладами різного профілю, зокрема технічного.

Так закон Форстера 1870 поширив сферу впливу уряду на початкову освіту та зробив помітний внесок у формування національної системи початкової освіти в останній третині XIX ст. Уряд не лише піклувався про достатню кількість навчальних закладів для населення, а також і про гігієнічний стан помешкань, поліпшення методів викладання та склад курсу предметів, що викладався в школах. Усвідомлення гострої потреби з боку уряду в освічених працівниках технічного профілю стимулювало школи отримувати додаткові субсидії за викладання предметів природничого циклу та основ креслення та малювання.

Розвиток суспільних ідей, зростання приватної ініціативи щодо справи народної освіти сприяли прогресивним змінам: виникали нові типи народних шкіл, розроблялися нові методики навчання, друкувалися нові навчальні посібники, на сторінках педагогічних видань широко обговорювався плюралізм думок щодо покращення методів та форм навчання, що було показником інтенсивного розвитку та переосмислення ролі народної освіти. Ось як висловив цю ідею Е. Левассер: «Дев'ятнадцяте століття було першим століттям, яке привело початкову освіту в систему, надало їй широке розповсюдження заради неї самої, а не у вигляді укріплення віри, та зробило її насправді задачею держави» [5, с. 370]. Дуже скоро державні земські школи, що керувалися шкільними комітетами (board schools), набули переваг у порівнянні з англіканськими або каталітичними школами. Значно зросла і кількість учнів, які віддавали перевагу навчатися у школах, які були під наглядом держави.

На початку XX ст. велике значення для розвитку освіти мали заснування у 1900 р. міністерства освіти країни та закон 1902 р., згідно якому всі школи, у тому числі й приватні, підлягали державному контролю.

Таким чином, наприкінці XIX ст. в Англії була сформована національна система державної народної початкової освіти, що було закріплено урядовими законами 1870, 1880, 1891 рр., які передбачали

обов'язковість та безкоштовність навчання, контроль за школами з боку уряду, заохочували школи оновлювати та розширювати курс викладання предметів природознавчого та технічного спрямувань, що відповідало соціально-економічним вимогам та становило передумову закладення технічної освіти в країні.

БІБЛІОГРАФІЯ:

1. Генкель Г. Народное образование на Западе и у нас. / Г. Генкель – С.–Пб, 1906. – 96 с.
2. Иолли Л. Народное образование в разных странах Европы / Л. Иолли; пер. с нем. А. Санина. – С.–Пб: Книгоизд-во О. Н. Поповой, 1900. – 192 с.
3. Джуринский А. Н. История педагогики. / А. Н. Джуринский: Учебн. пособ. по пед. спец. – М.: ВЛАДОС, 2000. – 432 с.
4. Константинов Н.А. и др. История педагогики. / Н.А. Константинов, Е.Н. Медынский, М.Ф. Шабаева: Учеб. для студ. пед. ин-тов.– М.: Просвещение, 1982. – 447 с.
5. Левассер Э. Народное образование в цивилизованных странах. / Э. Левассер, – С.–Пб, 1898. – 464 с.
6. Мижув П. Г. Взгляды и деятельность Национальной ассоциации для распространения технического и реформы среднего образования в Англии / П. Г. Мижув – С.–Пб: Изд. ред. журн. «Техническое образование», 1897. – 80 с.
7. Мижув П. Г. Очерк развития и современного состояния народного образования в Англии / П.Г. Мижув – С.–Пб: Б-ка П. Галагана, 1896. – 62 с.
8. Педагогическая энциклопедия. / под. ред. Каирова И. А. и Петрова Ф. Н. – М.: Издательство «Советская энциклопедия», в 4-х томах. Т. 1

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Головко Ірина Олексіївна – викладач кафедри іноземних мов Кіровоградського національного технічного університету, аспірантка кафедри педагогіки початкової освіти та соціальної педагогіки Кіровоградського державного педагогічного університету ім. В. Винниченка.

Коло наукових інтересів: історія становлення та розвитку європейської освіти (кінець XIX – початок XX століття).

ЗОВНІШНІ ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРНОЇ САМОІДЕНТИФІКАЦІЇ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Світлана ГУБА (Кіровоград)

У статті йдеться про глобалізаційні процеси сучасності та їхній деструктивний вплив на освіту, інтелектуальний та духовний розвиток молоді завдяки широкому домінуванню стандартів масової культури. Культурна самоідентифікація розглядається як одна з найважливіших складових професійної підготовки майбутніх учителів іноземної мови в епоху глобалізаційних змін.

Стаття посвячена аналізу глобалізаційних процесів сучасності, їх деструктивному впливу на освіту,